

Ψηφιακή Λαογραφία και σύγχρονες μορφές του λαϊκού πολιτισμού.

Αφετηρία και προοπτικές ενός νέου πεδίου



Επιμέλεια:
Γεώργιος Κατσαδώρας, Εμμανουήλ Φωκίδης

Ψηφιακή Λαογραφία και σύγχρονες μορφές του λαϊκού πολιτισμού
Αφετηρία και προοπτικές ενός νέου πεδίου

Επιμέλεια

Γεώργιος Κατσαδώρας, Εμμανουήλ Φωκίδης

Ρόδος, 2022

Ψηφιακή Λαογραφία και σύγχρονες μορφές του λαϊκού πολιτισμού
Αφετηρία και προοπτικές ενός νέου πεδίου

ISBN 978-618-84330-7-6

Copyright 2022

Εργαστήριο Γλωσσολογίας, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Επιμέλεια

Γεώργιος Κατσαδώρας

Αναπληρωτής Καθηγητής, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Εμμανουήλ Φωκίδης

Επίκουρος Καθηγητής, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Το σχεδιασμό του εξώφυλλου και οπισθόφυλλου ανέλαβε η graphic designer

Μυρτώ Φωτίου Φεγγερού

LinkedIn: Mirto Fotiou -Feggerou

E-mail: mirtof80@gmail.com

Το σχεδιασμό των μμιδίων ανέλαβε ο

Βαγγέλης Βαλασιάδης

Οι συγγραφείς των άρθρων που δημοσιεύονται στον τόμο διατηρούν τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας επί των άρθρων τους. Τα άρθρα του τόμου μπορούν να χρησιμοποιηθούν με αναφορά στους συγγραφείς τους. Οι συγγραφείς των άρθρων μπορούν να τα καταθέσουν σε ιδρυματικό ή άλλο αποθετήριο ή να τα δημοσιεύσουν σε άλλη έκδοση, με υποχρεωτική την αναφορά της πρώτης δημοσίευσης του τόμου. Οι συγγραφείς ενθαρρύνονται να δημοσιοποιήσουν την εργασία τους στο Διαδίκτυο.

Περιεχόμενα

Πρόλογος	7
Εισαγωγή.....	10
Αποτελεί το Διαδίκτυο μονόδρομο για τις Σύγχρονες Λαογραφικές Σπουδές; <i>Μαρία Γκασούκα</i>	10
Ψηφιακές πηγές για τη μελέτη του ελληνικού παραδοσιακού πολιτισμού και της λαϊκής θρησκευτικότητας, <i>Εμμανουήλ Γ. Βαρβούνης</i>	20
Α΄ θεματική ενότητα: Θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα της ψηφιακής λαογραφίας.....	29
Η σύγχρονη λαογραφία στο πλαίσιο των ψηφιακών ανθρωπιστικών επιστημών (digital humanities): ορισμοί, περιεχόμενο ερευνητικά πεδία, εργαλεία της Ψηφιακής Λαογραφίας, <i>Αλέξανδρος Γ. Καπανιάρης</i>	30
Παράθυρο στη θάλασσα. Ένα «παράθυρο» στον λαϊκό πολιτισμό μέσα από τον κινηματογράφο και το Διαδίκτυο, <i>Άννα Λυδάκη</i>	49
Οι λαϊκές ψηφιακές ομάδες ως πεδίο της ψηφιακής Λαογραφίας, <i>Ξανθίππη Φουλίδη</i>	56
Β΄ θεματική ενότητα: Διάχυση και διάδοση παραδοσιακών και νέων μορφών του λαϊκού πολιτισμού στον ψηφιακό κόσμο	65
Λαϊκός πολιτισμός και διαδικτυακά μιμίδια: Η εκπαίδευση μέσα από τα μιμίδια κατά την περίοδο της πανδημίας του COVID-19, <i>Βασιλεία Αντωνάκη, Γεώργιος Κατσαδώρας</i>	66
Η διάχυση και διάδοση της λαογραφίας της Δωδεκανήσου στον ψηφιακό κόσμο, μέσα από δράσεις συλλόγων και ατόμων την περίοδο της καραντίνας, <i>Μαρία Α. Αντωνοπούλου</i>	83
Ο Ray Harryhausen και η απεικόνιση της Μέδουσας στα ψηφιακά παιχνίδια, <i>Ευάγγελος Βαλασιάδης</i>	98
Επιστήμη των πολιτών και πολιτισμός: Η περίπτωση της ψηφιακής καταγραφής του λαϊκού πολιτισμού, <i>Βικτώρια Γαθάνα, Μαγδαληνή Μάρη, Ευαγγελία Καθακλή</i>	116
Οι στρατηγικές ή οι μορφές τρολαρίσματος στο μέσο κοινωνικής δικτύωσης Facebook., <i>Μαρία Ζαρέντη</i>	129
Creepypasta: Ο ψηφιακός αστικός θρύλος, <i>Μαρία Ζούρου</i>	141
Τα μιμίδια (memes) της πανδημίας του ιού COVID-19: Η διαχείριση του πρωτόγνωρου μέσω ενός σατιρικού είδους του ψηφιακού λαϊκού λόγου, <i>Ρέα Κακάμπουρα, Αφροδίτη-Λήδια Νουνανάκη</i> ..	153
Πολιτικές μνήμης και διαδικασία δόμησης ταυτοτήτων στην ψηφιακή εποχή: Το παράδειγμα του ιστότοπου «Δίκτυο Mikrasiatis.gr», <i>Ιωάννης Καραχρήστος</i>	183
Το λαϊκό εορτολόγιο μέσα από τα διαδικτυακά μιμίδια, <i>Ευηλένα Καρδαμήλα</i>	195
Αινίγματα, παροιμίες και άλλες λαϊκές φράσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης την περίοδο της πανδημίας. Η σελίδα ««Λαϊκές ρήσεις, Αινίγματα και Ανέκδοτα» στο Facebook, <i>Χρυσάνθη Κόζα</i> .	209
Τα λαχνίσματα στον σύγχρονο ψηφιακό κόσμο: Από το τελετουργικό των υπαίθριων παιδικών παιχνιδιών στο τεχνολογικό σύμπαν του Διαδικτύου., <i>Δημήτρης Ε. Κόκκινος, Ανθούλα Κολιάδη-Τηλιακού</i>	220
Διάχυση πολιτισμικών στοιχείων της Τσακωνιάς μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (η περίπτωση του Facebook), <i>Μαρία-Κομινή Κολινιώτη</i>	235
The tinderisation of romance, <i>Yvonne Kosma, Vasilis Gialatzis, Jojo Ekate Diakoumakou</i>	253

Διαρκείς ανατροφοδοτήσεις μεταξύ πρωτογενούς και δευτερογενούς προφορικότητας: Η κυκλοφορία του κουτσομπολιού από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στην καθημερινή ζωή και αντίστροφα, <i>Γιώργος Κούζας</i>	269
Το παιχνίδι στην ψηφιακή εποχή: Το παράδειγμα του ομαδικού ηλεκτρονικού παιχνιδιού μεταξύ ενηλίκων, <i>Κωνσταντίνα Κουτσονικολή</i>	281
Μοιράσου κι εσύ μian ιστορία: Από τη ζωντανή αφηγηματική κοινότητα στη διαδικτυακή συνύπαρξη. Η περίπτωση της Λέσχης Αφήγησης Αθήνας. Όψεις, σκέψεις, προοπτικές, <i>Δημήτρης Β. Προύσαλης</i>	294
Η περίπτωση του Ελληνικού YouTube community: Ένας βιότοπος λαογραφικών φαινομένων μέσα σε μία μικρογραφία της κοινωνίας στο Διαδίκτυο, <i>Αικατερίνη Σχοινά</i>	305
Ο έντεχνος λαϊκός λόγος στο Διαδίκτυο: Δύο παραδείγματα χρήσης των παροιμιών στη διάρκεια της πανδημίας, <i>Γεώργιος Τσερπές, Μαριάνθη Καπλάνογλου</i>	319
Εκδηλώσεις θρησκευτικότητας και λαϊκής ευσέβειας στο χώρο του Διαδικτύου. Το τραγούδι «Μπαγιάσας» του Νικόλα Άσιμου, <i>Νικόλαος Γ. Τσιρέβελος, Εμμανουήλ Χ. Κυριαζάκος</i>	331
Τα διαδικτυακά μίμδια στις ομάδες των αναπληρωτών εκπαιδευτικών στο Facebook, <i>Βαρβάρα Τσούγγου</i>	346
Διαδικτυακός κόμβος «Καρπάθικο Γλέντι»: Η συνεργατική διαδικτυακή ανάπτυξη ενός στοιχείου άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, <i>Βασιλική Χρυσανθοπούλου, Παρασκευή Γ. Κανελλάτου</i>	360
Η εικόνα του θρύλου του βρικόλακα μέσα από ψηφιακά παιχνίδια, <i>Έλενα Ψυχάρη, Ρέα Κακάμπουρα</i>	387
Γ' θεματική ενότητα: Η ψηφιακή λαογραφία στην τυπική, μη τυπική και άτυπη εκπαίδευση	402
Δημιουργία ψηφιακού μουσείου εθιμικών δρώμενων, <i>Χρήστος Θεολόγος, Στέφανος Κυριαζάκος</i>	403
Προσεγγίζοντας τη λαογραφία μέσα από τη θεωρία των πολυγραμματισμών και τη δημιουργική γραφή: Λαϊκά μαγικά παραμύθια και ψηφιακός μετασχηματισμός στη λογοτεχνία του Γυμνασίου, <i>Κωνσταντίνα Καλαούζη</i>	419
Ο λαϊκός πολιτισμός σε συνδυασμό με την χρήση των νέων τεχνολογιών, ως μέσου επικοινωνίας και προσέγγισης μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, <i>Άννα Μαρία Καρακωνσταντίνου</i>	431
Μοντελοποίηση προγράμματος διαχείρισης εκκλησιαστικού κειμηλίου ως συμβολή των προηγμένων τεχνολογιών στην Ψηφιακή Λαογραφία, <i>Αικατερίνη Κορωναίου, Δημήτριος Κοτσιφάκος, Χρήστος Δουληγέρης</i>	444
Η συμβολή του παραδοσιακού χορού στη διαμόρφωση της συλλογικής ταυτότητας. Σχεδιασμός ψηφιακού εκπαιδευτικού υλικού για την εξ αποστάσεως διδασκαλία, <i>Χριστίνα Παληά, Γεώργιος Κατσαδώρας, Απόστολος Κώστας</i>	459
Τα λαϊκά παραμύθια μέσα στη ψηφιακή πραγματικότητα, <i>Αναστάσιος Παππάς</i>	473
Λαϊκός πολιτισμός στην εποχή της τηλεεκπαίδευσης: Στάσεις και αντιλήψεις των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για το αντικείμενο της Λαογραφίας και της Ψηφιακής Λαογραφίας στη διδακτική πράξη, <i>Γεώργιος Πασιόπουλος, Ευστάθιος Ξαφάκος</i>	490
Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά στο ψηφιακό περιβάλλον: Μια χαρτογράφηση των διαδικτυακών συλλογών και μουσείων για την ελληνική μουσική, <i>Νίκος Πουλάκης</i>	506
«Όψεις λαϊκής θεραπευτικής στην Ήπειρο, άλλοτε και τώρα»: Εκπαιδευτικές δράσεις Ψηφιακής Λαογραφίας για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, <i>Χαράλαμπος Σταμπόλης, Ρέα Κακάμπουρα</i>	518

Διδάσκοντας τοπική ιστορία, πολιτισμό, παραδόσεις και έθιμα με τη χρήση ψηφιακών παιχνιδιών. Προκαταρκτικά αποτελέσματα από μία μελέτη περίπτωσης στο νησί της Νισύρου, Άννα Χαρτοφύλη, Εμμανουήλ Φωκίδης.....	529
Κατάλογος συγγραφέων	542

Πολιτικές μνήμης και διαδικασία δόμησης ταυτοτήτων στην ψηφιακή εποχή: Το παράδειγμα του ιστότοπου «Δίκτυο Mikrasiatis.gr»

Ιωάννης Καραχρήστος

Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών

ykarachr@academyofathens.gr

Περίληψη

Οι νέες μορφές ηλεκτρονικής επικοινωνίας και ο ψηφιακός κόσμος που αυτές δημιουργούν δεν αποτελούν απλώς μια τεχνολογική εξέλιξη, αλλά συνιστούν αναμφίβολα ένα νέο πεδίο πολιτισμού. Οι σύγχρονες κοινότητες χρηστών του Διαδικτύου, εικονικές και απεδαικτοποιημένες, διαμορφώνουν έναν διαφορετικό τρόπο πρόσληψης και επαναδιαπραγμάτευσης του τόπου, του χρόνου, εντέλει και της παράδοσης, γεγονός άρρηκτα συνδεδεμένο με τη διαδικασία δόμησης ατομικών και συλλογικών ταυτοτήτων στην ψηφιακή εποχή. Στη μελέτη των προαναφερθέντων ζητημάτων επιχειρεί να συμβάλει η παρούσα ανακοίνωση, η οποία εστιάζει στην ανάλυση του ιστότοπου «Δίκτυο Mikrasiatis.gr», ο οποίος ιδρύθηκε το 2009 με στόχο την ενίσχυση της επικοινωνίας μεταξύ των Μικρασιατικών Συλλόγων και των μελών τους και την προώθηση των δραστηριοτήτων τους. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζουμε το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο δημιουργίας του ιστότοπου, τους φορείς που τον δημιούργησαν και τον διαχειρίζονται, τη στοχοθεσία τους, το περιεχόμενο του ιστοχώρου και την εικόνα του παραδοσιακού αλλά και του σύγχρονου λαϊκού πολιτισμού των Μικρασιατών που προκύπτει μέσα από αυτό, τη συμμετοχή του κοινού και, τέλος, τη συμβολή του διαδικτυακού τόπου στη διαμόρφωση της σύγχρονης συζήτησης για την ιστορία και τον πολιτισμό των Μικρασιατών. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα οι διαδικασίες αυτές είναι άρρηκτα συνδεδεμένες αφενός με τις πολιτικές μνήμης των σημερινών απογόνων των Μικρασιατών προσφύγων, αφετέρου με τη διαδικασία δόμησης ταυτοτήτων, η οποία αποκτά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ανάλογα με τη γενιά στην οποία ανήκουν κάθε φορά οι φορείς της μνήμης.

Λέξεις-κλειδιά: Μικρά Ασία, πολιτικές μνήμης, πολιτισμική μνήμη, ταυτότητα, ψηφιακή εποχή

Abstract

The new forms of electronic communication and the digital world they create are not just a technological development, but are undoubtedly shaping a new field of culture. Modern internet user communities, virtual and deterritorialized, form a different way of perceiving and negotiating place, time, and finally tradition, a fact inextricably linked to the process of identity building in the digital age. This paper seeks to contribute to the study of the aforementioned issues, by focusing on the study of the website "Mikrasiatis.gr Network", which was founded in 2009 with the aim of strengthening communication between the Asia Minor Associations and their members, and promoting their activities. More specifically, we examine the historical and social context of the creation of the site, the bodies that created and manage it, their aim, the site's content and the image of the folk and modern popular culture of Asia Minor that emerges through it, the public participation and, finally, the contribution of the website in shaping the modern discussion about the history and culture of Asia Minor. In this particular example, these processes are inextricably linked on the one hand with the memory policies of the current descendants of Asia Minor refugees, and on the other with the process of identity building, which acquires special characteristics depending on the generation to which the memory carriers belong.

Keywords: Asia Minor, cultural memory, digital age, identity, memory policies

Εισαγωγή

Αποτελεί πλέον κοινό τόπο στις λαογραφικές, ιστορικές και πολιτισμικές σπουδές ότι ο πολιτισμός, κατ' επέκταση και ο λαϊκός πολιτισμός κάθε εποχής και κάθε τόπου, βρίσκεται πάντα σε άμεση σχέση με την κοινωνία και την οικονομία που τον παράγουν, επηρεάζεται δε από το επίπεδο ανάπτυξης της τεχνολογίας, οι δυνατότητες της οποίας ενσωματώνονται τελικά στις καθημερινές πρακτικές των δρώντων υποκειμένων και αξιοποιούνται από αυτά για την κάλυψη των ποικίλων αναγκών τους. Υπό αυτή την έννοια, οι νέες μορφές ηλεκτρονικής επικοινωνίας και ο ψηφιακός κόσμος που αυτές δημιουργούν δεν αποτελούν απλώς μια τεχνολογική εξέλιξη, αλλά συνιστούν αναμφίβολα ένα νέο πεδίο πολιτισμού¹. Ένα πεδίο όμως που αποτελεί τον τελευταίο μέχρι στιγμής σταθμό σε μια σταδιακή πορεία που ξεκίνησε από την εποχή της νεωτερικότητας και στόχευε στην υπέρβαση των χωρικών και χρονικών περιορισμών στη δράση των ανθρώπων και στη μεταξύ τους επικοινωνία μέσω της αξιοποίησης της τεχνολογίας (Kaschuba, 2004). Οι σύγχρονες κοινότητες χρηστών του Διαδικτύου, εικονικές και «απεδαφικοποιημένες» (Appadurai, 1990· 2014, σ. 259 κ.ε.), διαμορφώνουν έναν διαφορετικό τρόπο πρόσληψης και επαναδιαπραγμάτευσης του τόπου (Appadurai, 2014, σσ. 266-267, 272) και του χρόνου· εντέλει της παράδοσης και του παρελθόντος της κοινότητας γενικότερα, γεγονός άρρηκτα συνδεδεμένο με τη διαδικασία δόμησης ατομικών και συλλογικών ταυτοτήτων (Assmann, 2021, σ. 60· 2008, σσ. 112-113· 2010, σ. 123) στην ψηφιακή εποχή. Με άλλα λόγια, τόσο ο σύγχρονος λαϊκός πολιτισμός, όσο και οι προσλήψεις και οι χρήσεις του παρελθόντος και της παράδοσης στο πλαίσιο του κυβερνοχώρου ανακύπτουν ως αντικείμενο έρευνας των λαογραφικών σπουδών (Blank, 2012· Γκασούκα & Φουλίδη, 2017· Φουλίδη, 2015, σ. 23 κ.ε· Καπανιάρης, 2017, σσ. 45-62· Tolbert & Johnson, 2019) αλλά και των σπουδών μνήμης γενικότερα².

Στη μελέτη των προαναφερθέντων ζητημάτων επιχειρεί να συμβάλει η παρούσα ανακοίνωση, η οποία εστιάζει στην ανάλυση του ιστότοπου «Δίκτυο Μικρασιάτης» (www.mikrasiatis.gr), η αρχική σελίδα του οποίου αποτυπώνεται στην Εικόνα 1. Πηγές μας σε αυτή την προσπάθεια θα είναι ο ίδιος ο ιστοχώρος καθώς και μια προφορική συνέντευξη που μας παραχώρησε τον Οκτώβριο του 2021 ο ιδρυτής και διαχειριστής του, ο οποίος είναι απόγονος μικρασιατών προσφύγων από την Κάτω Παναγιά που γεννήθηκε και μεγάλωσε στον προσφυγικό συνοικισμό της Θήβας.

Η δημιουργία του ιστότοπου

Όπως μας είπε ο ίδιος, μέσα από την προσπάθειά του να ανακαλύψει την ιστορία της οικογένειάς του, κατέληξε να διαμορφώσει μια μικρασιατική ταυτότητα, καθώς οι ασύνδετες μέχρι τότε αναμνήσεις της βιωμένης εμπειρίας του στον προσφυγικό συνοικισμό άρχισαν να μπαίνουν σε μια σειρά και να αποκτούν νόημα.

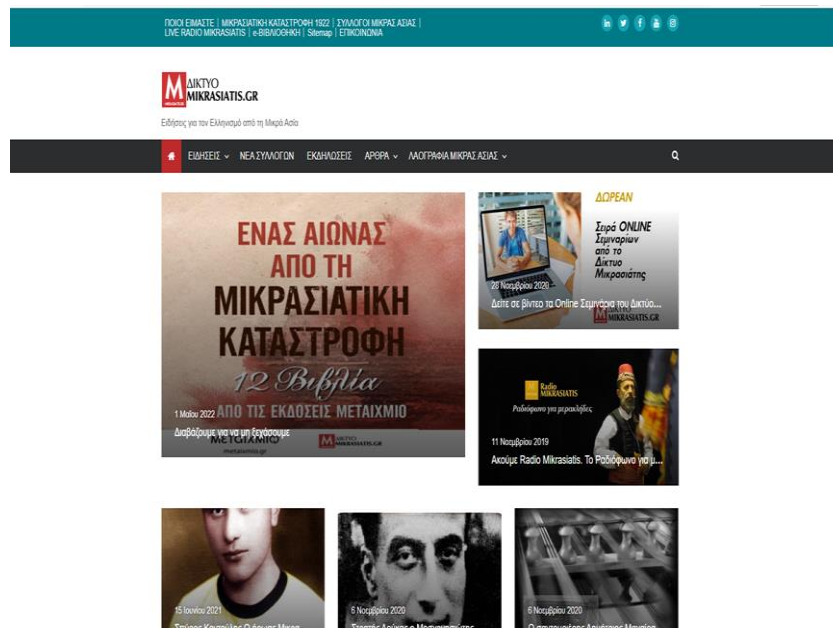
Ακολούθησε η δραστηριοποίηση σε διάφορους μικρασιατικούς συλλόγους, πριν την ίδρυση του Δικτύου Μικρασιάτης το 2009. Στόχος ήταν, όπως ισχυρίζεται, η κάλυψη ενός κενού στην επικοινωνία μεταξύ των Μικρασιατικών όλης της Ελλάδας και η προώθηση των δραστηριοτήτων των μικρασιατικών Συλλόγων. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει «το Δίκτυο Μικρασιάτης ... ξεκίνησε ως μια βάση δεδομένων γι' αυτούς που δεν είχανε φωνή. Δηλαδή οι μικρασιάτικοι σύλλογοι δεν είχανε φωνή. Σήμερα έχουνε φωνή». Ωστόσο, ως έμπειρο μέλος μικρασιατικών συλλόγων γνωρίζει ότι τον

¹ Βλ. ενδεικτικά Coleman, 2010· Horst & Miller, 2012· Παπαηλία & Πετρίδης, 2015· Pink et al., 2016· Φουλίδη, 2015, σσ. 8-19 όπου και κριτική επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας.

² Βλ. ενδεικτικά Κασσαβέτη, 2018· Κατσάπη, 2018.

ίδιο ρόλο είχαν προσπαθήσει να παίξουν πολύ πιο πριν από το Δίκτυο οι διάφορες μικρασιατικές εφημερίδες:

«Μέχρι τότε η επικοινωνία γινότανε κατά περιοχές με διάφορες ιστορικές εφημερίδες. Δηλαδή, υπήρχε η Μικρασιατική Ηχώ που έγραφε διάφορα νέα μικρασιατικών Συλλόγων που εκδότρια ήταν η Ένωση Σμυρναίων. Υπήρχε, ξέρω 'γω, τα Νέα της Σινασού που έγραφε για τη Σινασό και κάποιες άλλες περιοχές της Καππαδοκίας. Υπήρχανε στη Βόρειο Ελλάδα κάποιες άλλες εφημεριδούλες συλλόγων που γράφανε τα νέα των συλλόγων της περιοχής».



Εικόνα 1. Η αρχική σελίδα του ιστότοπου «Δίκτυο Μικρασιάτης»

Το προφίλ του ιστότοπου και η στοχοθεσία του

Το στοιχείο όμως που διαφοροποιεί το Δίκτυο Μικρασιάτης είναι, όπως προκύπτει και από το εισαγωγικό πληροφοριακό κείμενο του ιστότοπου, η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών και του Διαδικτύου, ενώ το όλο εγχείρημα ορίζεται ως «μια προσπάθεια εξωστρέφειας των δραστηριοτήτων των Μικρασιατικών Συλλόγων»³. Απώτερος δε στόχος του Δικτύου Μικρασιάτης, είναι να αποτελέσει ένα πλήρες Δίκτυο Ενημέρωσης, μια βάση δεδομένων που αλληλεπιδρά με τους Μικρασιάτες, συμβάλλοντας στην πολιτιστική ανάδειξη και κληρονομιά των προγόνων μας και στην προσέγγιση της κρίσιμης, τέταρτης γενιάς Μικρασιατών, των νέων, τώρα που οι δεσμοί με το παρελθόν και την ιστορία χαλαρώνουν⁴.

Αξίζει εδώ να σταθούμε στον βασικό σκοπό του Δικτύου που είναι ενημερωτικός, αλλά και στη φύση του μέσου, η οποία ορίζεται ως ψηφιακή και αλληλεπιδραστική. Η πληροφορία δηλαδή δεν κινείται σε έναν μονόδρομο που οδηγεί από τους διαχειριστές του μέσου προς τους χρήστες-απλούς καταναλωτές της, αλλά αμφίδρομα, προφανώς αξιοποιώντας τις σχετικές δυνατότητες που παρέχει η ψηφιακή τεχνολογία. Κατά τα λοιπά, στο προγραμματικό αυτό κείμενο διαβάζουμε ότι το ενδιαφέρον του Δικτύου εστιάζεται στη μνήμη του παρελθόντος με στόχο την ανάδειξη του πολιτισμού των προγόνων τους και της κληρονομιάς τους. Τέλος, εκφράζεται ρητά το ενδιαφέρον των συντελεστών του Δικτύου, να προσεγγίσουν την τέταρτη γενιά Μικρασιατών, τα μέλη της οποίας, ίσως και να μην διατηρούν μια στενή σχέση με το παρελθόν τους και την ιστορία τους εξαιτίας της

³ Ποιοι είμαστε, διαθέσιμο στο: <https://mikrasiatis.gr/about-us/>, τελευταία επίσκεψη: 3/5/2022.

⁴ Στο ίδιο.

αρκετής πλέον χρονικής απόστασης από το τραυματικό γεγονός της μικρασιατικής καταστροφής και της συνακόλουθης προσφυγιάς. Με άλλα, δηλαδή λόγια, εκφράζεται η πρόθεση, το Δίκτυο Μικρασιάτης να ενισχύσει την «πολιτισμική μνήμη» (Assmann, 2021) των σημερινών απογόνων των Μικρασιατών προσφύγων, και ειδικότερα των μελών της επονομαζόμενης 4^{ης} γενιάς Μικρασιατών.

Η διαμόρφωση της εικονικής κοινότητας χρηστών και οι πολιτικές μνήμης

Η φύση και οι δυνατότητες του μέσου συντελούν στην υπέρβαση των τοπικών περιορισμών, με σαφώς μεγαλύτερη ευκολία σε σύγκριση με ανάλογα εγχειρήματα του παρελθόντος. Το Δίκτυο Μικρασιάτης αυτοπροσδιορίζεται ως «σημείο συνάντησης-πληροφόρησης Συλλόγων Μικρασιατών (Ιώνων, Καππαδοκών, Ποντίων), Κωνσταντινουπολιτών, Θρακών αλλά και ευαισθητοποιημένων για την καταγωγή τους πολιτών, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ομογένεια»⁵, χωρίς βεβαίως η μεγάλη γεωγραφική διασπορά της κοινότητας των χρηστών της ιστοσελίδας να αποτελεί τροχοπέδη στη μεταξύ τους επικοινωνία. Διαπιστώνουμε, δηλαδή, ότι οι δημιουργοί του ιστότοπου φιλοδοξούν να επεκτείνουν την κοινότητα μνήμης των απογόνων όλων των μικρασιατικής καταγωγής προσφύγων,⁶ επιχειρώντας να συμπεριλάβουν στην εικονική κοινότητα των χρηστών του ιστότοπου και όλους εκείνους που αισθάνονται κάποια ευαισθησία για την καταγωγή τους, είτε αυτοί κατοικούν μόνιμα στην Ελλάδα, είτε ανήκουν στην Ομογένεια.

Αναφορικά με την επίδραση του Δικτύου όχι απλώς στη διαμόρφωση μιας «εικονικής κοινότητας» χρηστών⁷ μικρασιατικής καταγωγής αλλά και στη διαμόρφωση της μικρασιατικής μνήμης, ο ιδρυτής του ιστότοπου επισημαίνει:

«Και τότε εμφανίστηκε το Μικρασιάτης που ήτανε μια ιστοσελίδα που ήτανε σαν ταύρος εν υαλοπωλείω, να το πούμε έτσι, που ξαφνικά με μια ευκολία, χωρίς, ας πούμε, να παίρνεις τηλέφωνο, χωρίς το ένα χωρίς το άλλο, άρχισαν να στέλνουνε E-mail σύλλογοι απ' όλη την Ελλάδα. Και όχι μόνο σύλλογοι. Είχαμε βρει ιστορικούς, παρακολουθούσαμε, μάς στέλνανε άρθρα λαογράφοι, έγινε δηλαδή, εν πάση περιπτώσει. Ενώ ξεκίνησε, ήταν καθαρά μια ιστορία για να εξωτερικεύσουμε την ύπαρξή μας ως σύλλογοι, να το πω έτσι. Δηλαδή, μέσα από το Δίκτυο Μικρασιάτης δημιουργήθηκαν καινούριοι σύλλογοι. Βρέθηκαν στο Facebook, βρέθηκαν στα social media και λοιπά. Αλλά όλοι ξεκίνησαν μέσα από το Δίκτυο Μικρασιάτης. Αν δεν ήταν το Δίκτυο Μικρασιάτης, δεν θα υπήρχε αυτός ο δεσμός μεταξύ τους».

Πέρα από τις αυξημένες σε σύγκριση με τα παραδοσιακά μέσα δυνατότητες δικτύωσης, στα πλεονεκτήματα που αυξάνουν τη διεισδυτικότητα του ιστότοπου και διευκολύνουν την επίδρασή του αφενός στην επέκταση της κοινότητας των χρηστών, αφετέρου στη διαμόρφωση της μικρασιατικής / προσφυγικής μνήμης, ο ιδρυτής του Δικτύου συμπεριλαμβάνει την ευκολία με την οποία οι χρήστες μπορούν να έχουν πρόσβαση στο περιεχόμενο που τους ενδιαφέρει αλλά και να επικοινωνούν τόσο με τους διαχειριστές του Δικτύου, όσο και μεταξύ τους μέσω μηνυμάτων. Πρόκειται για μηνύματα που οι χρήστες μπορούν να στείλουν είτε στην ίδια την ιστοσελίδα -μηνύματα και σχόλια στις δημοσιεύσεις- είτε στα social media του Δικτύου. Το Δίκτυο Μικρασιάτης έχει παρουσία στο Facebook, το Twitter, το Youtube, το Instagram και το LinkedIn. Σύμφωνα πάντα με τον ιδρυτή του:

«Τώρα φυσικά είναι το Facebook, είναι τα social media και λοιπά. Κι εκεί έχουμε παρουσία φυσικά. Η σελίδα του Facebook έχει 15.000 ακόλουθους. Δηλαδή γράφουμε κάτι και επηρεάζει πολύ κόσμο. Κι όλα τα social media του Δικτύου Μικρασιάτης».

⁵ Στο ίδιο.

⁶ Για τη διαμόρφωση και εξέλιξη της εν λόγω κοινότητας από τον Μεσοπόλεμο και εξής, βλ. Βαρλάς, 2003· Εξεργάζογλου, 2015.

⁷ Βλ. Φουλίδη, 2015, σσ. 67-80 όπου και κριτική επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας.

Μια αίσθηση της επίδρασης του Δικτύου Μικρασιάτης στη διαμόρφωση της κοινότητας μνήμης των Μικρασιατών αποκομίζουμε όμως και από τη μελέτη της ανταπόκρισης των χρηστών του ιστότοπου, όπως αυτή προκύπτει από τα στατιστικά χρήσης του. Σύμφωνα, λοιπόν, με τις σχετικές πληροφορίες που μας παρείχε ο διαχειριστής του ιστότοπου, η ημερήσια επισκεψιμότητα κυμαίνεται μεταξύ 500 και 800 επισκέψεων, με τη διακύμανση αυτή να επηρεάζεται, όπως υποστηρίζει, από τον ρυθμό ανανέωσης του περιεχομένου του ιστότοπου και τη θεματολογία των δημοσιεύσεων. Επίσης, τις τελευταίες 30 ημέρες πριν τη συνέντευξη που μας παραχώρησε, στον ιστότοπο καταγράφηκαν 8.000 συνεδρίες και 13.264 επισκέψεις μεμονωμένων σελίδων του. Εντέλει, όπως εκτιμά και ο ίδιος, η επισκεψιμότητα αυτή είναι αρκετά καλή, παρά την πτώση που έχει καταγραφεί σε σύγκριση με το παρελθόν. Σε αυτή την εκτίμηση συνηγορεί και η σχετικά υψηλή μέση διάρκεια των συνεδριών, γεγονός που δείχνει ότι το περιεχόμενο του ιστότοπου αποδεικνύεται ενδιαφέρον για τους χρήστες του.

Όπως μας πληροφόρησε ο ιδρυτής και διαχειριστής του, ο ιστότοπος έχει περισσότερη διείσδυση στο κοινό ηλικίας άνω των 35 ετών. Πιο συγκεκριμένα, το μεγαλύτερο μέρος των χρηστών της ιστοσελίδας είναι άνδρες, ηλικίας από 35 έως 60 ετών. Διαφορετική, σύμφωνα πάντα με τον ίδιο, είναι η κατά φύλο κατανομή των χρηστών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, με τους άνδρες και τις γυναίκες να εκπροσωπούνται εξίσου. Αντιθέτως, στις διαλέξεις που οργανώθηκαν κατά την περίοδο της πανδημίας συμμετείχαν περισσότερο γυναίκες.

Βασικό όμως ζητούμενο, σύμφωνα πάντα με τον ίδιο αλλά και με την εκπεφρασμένη στοχοθεσία του ιστότοπου, παραμένει η προσέλκυση του νεανικού κοινού, της επονομαζόμενης δηλαδή «τέταρτης γενιάς Μικρασιατών». Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει: «Στις μικρές ηλικίες έχουμε πρόβλημα. Εντάξει. Δεν ασχολούνται οι μικρές ηλικίες. Μόνο κάποιοι που μπορεί να είναι απ' την οικογένειά τους έτσι λίγο πιο, ή να ψάχνουνε κάτι ή να κάνουνε κάποια εργασία, τέτοια πράγματα».

Το περιεχόμενο του ιστότοπου

Ο ιστότοπος είναι ουσιαστικά μια δικτυακή θεματική πύλη (portal), το περιεχόμενο της οποίας - κείμενα (περίπου 8.500), φωτογραφίες, χάρτες και οπτικοακουστικό υλικό - είναι οργανωμένο με βάση τις ακόλουθες θεματικές κατηγορίες: Α. «Ειδήσεις» με θέματα που παρακολουθούν την επικαιρότητα και τις δράσεις του Οικουμενικού Πατριαρχείου, της Ορθόδοξης Κοινότητας Σμύρνης και της Ομοσπονδίας Προσφυγικών Σωματείων Ελλάδας, Β. «Νέα Συλλόγων» η οποία είναι αφιερωμένη στη δράση και τις εκδηλώσεις τους (Εικόνα 2), Γ. «Εκδηλώσεις», αφιερωμένη σε εκδηλώσεις μικρασιατικού ενδιαφέροντος γενικότερα (Εικόνα 3), Δ. «Άρθρα» με υποκατηγορίες «Ιστορικά Μικράς Ασίας, Μικρασιατική Εκστρατεία, Μικρασιατική Καταστροφή, Μαρτυρίες, Πρόσφυγες στην Ελλάδα και Πρόσωπα» και Ε. «Λαογραφία Μικράς Ασίας» με υποκατηγορίες «Μικρασιάτικες Συνταγές και Μικρασιάτικα Τραγούδια». Αξίζει να επισημανθεί ότι ο λαϊκός πολιτισμός των Μικρασιατών δεν συμπεριλαμβάνεται στη θεματική κατηγορία «Άρθρα», αλλά εμφανίζεται ως ξεχωριστή κατηγορία. Η επιλογή αυτή κάθε άλλο παρά τυχαία είναι. Αντανακλά τη μεγάλη έμφαση που, λίγα μόλις χρόνια μετά την έλευση των προσφύγων στην Ελλάδα, αποδόθηκε στη διάσωση, μελέτη και ανάδειξη του λαϊκού πολιτισμού των «χαμένων πατρίδων» στο πλαίσιο διαμόρφωσης της μικρασιατικής μνήμης (Εξερτζόγλου, 2015, σσ. 221-227)⁸.

Ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να γίνει στην «e-Βιβλιοθήκη Μικράς Ασίας» (Εικόνα 4), η οποία περιέχει επώνυμο ψηφιακό υλικό -κείμενα, πολυμέσα και υλικό εκδηλώσεων- ταξινομημένο σε περισσότερες θεματικές κατηγορίες, με στόχο τη διευκόλυνση των αναγνωστών, των ερευνητών και των μαθητών στις αναζητήσεις τους. Αξίζει να σημειωθεί ότι η λαογραφία απαντάται και εδώ⁹, χωρίς

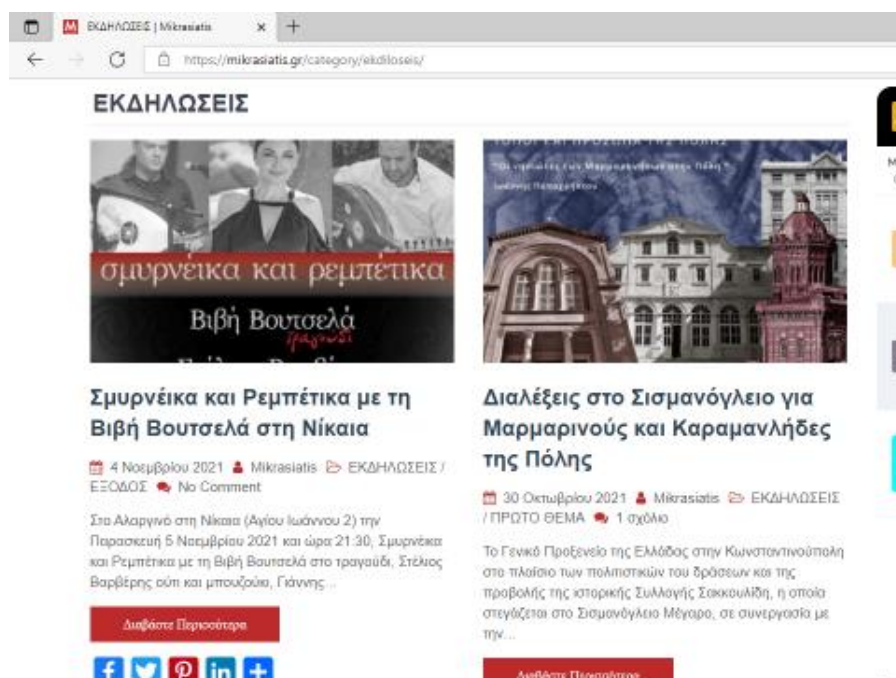
⁸ Ειδικά για την ποντιακή λαογραφία, βλ. Τερζοπούλου, 1983, σσ. 775-777.

⁹ Εκτός από τα «Λαογραφικά Μικράς Ασίας», η e-βιβλιοθήκη Μικράς Ασίας περιλαμβάνει τις ακόλουθες θεματικές κατηγορίες: 1. Ιστορικά Θέματα, με τις ακόλουθες υποκατηγορίες: Α. Βυζάντιο (ως Άλωση 1453), Β. Μικρασιάτες και Ελληνική Επανάσταση 1821, Γ. Τουρκικός εθνικισμός, Δ. Γενοκτονία (1914-1923) (Α' διωγμός 1914, Καταστροφή 1922, Ανταλλαγή Πληθυσμών 1923), Ε. Μικρασιατική Εκστρατεία (1919-1922), ΣΤ. Πρόσφυγες στην Ελλάδα, Ζ. Πρόσφυγες στη

όμως να περιορίζεται στη μαγειρική και τη μουσική. Ενδεικτικά αναφέρουμε δημοσιεύσεις για παραμύθια, λαϊκά δρώμενα, τραγούδια, αγίους με καταγωγή από τη Μικρά Ασία, λαϊκή εικονογραφία, εορτολόγιο, ενδυμασία κ.ά. Αντίστοιχες δημοσιεύσεις σταχυολογήθηκαν μέσω της αποδελτίωσης και των υπολοίπων θεματικών ενοτήτων, κυρίως στα τμήματα εκείνα που αφορούν βιβλιοπαρουσιάσεις και εκδηλώσεις.

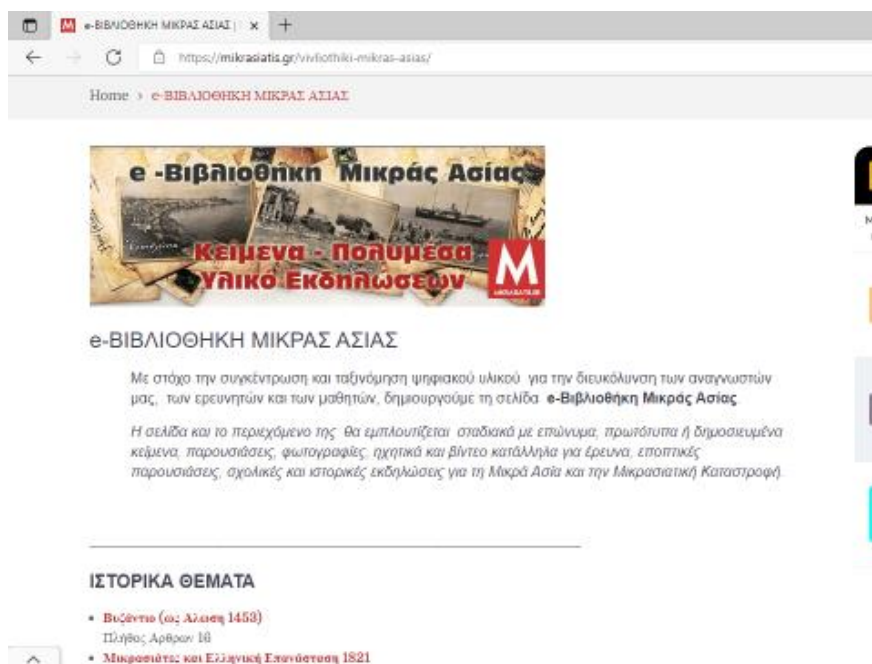


Εικόνα 2. Δίκτυο Μικρασιάτης: Νέα Συλλόγων



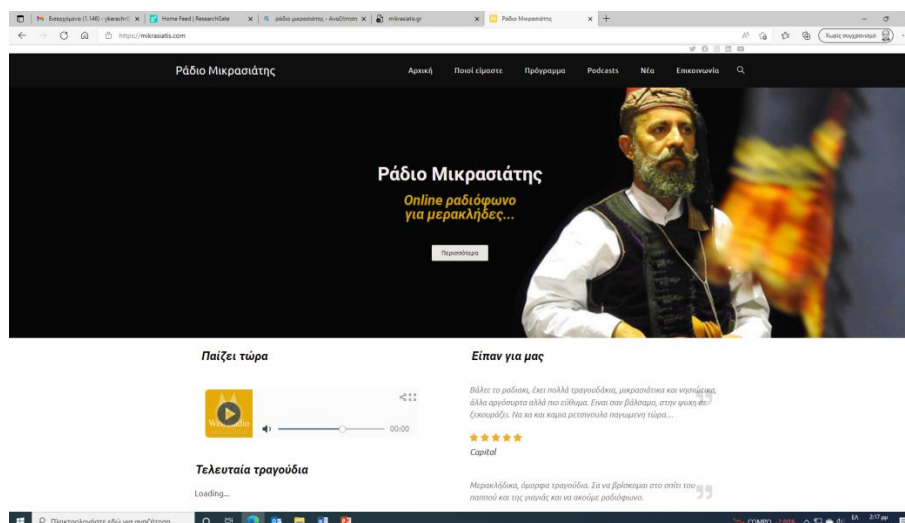
Εικόνα 3. Δίκτυο Μικρασιάτης: Εκδηλώσεις

Διασπορά και Η. Σεπτεμβριανά Κωνσταντινούπολη 1955, 2. Θρησκευτικά Θέματα, 3. Μαρτυρίες, 4. Πόλεις – Τοπωνύμια, 5. Ελληνικά Μνημεία στην Τουρκία Σήμερα, 6. Χάρτες Μικράς Ασίας, 7. Μικρασιατικός Τύπος.



Εικόνα 4. Δίκτυο Μικρασιάτης: e-Βιβλιοθήκη Μικράς Ασίας

Τέλος, αμιγώς λαογραφικού ενδιαφέροντος είναι και το περιεχόμενο του «Ράδιο Μικρασιάτης» (<https://mikrasiatis.com>) (Εικόνα 5) που μεταδίδει αποκλειστικά παραδοσιακή μικρασιατική μουσική. Πρόκειται για online ραδιόφωνο, μέλος του Δικτύου Μικρασιάτης, το οποίο μεταδίδει καθημερινά «τα ακούσματα και τις αγαπημένες μελωδίες της Καθ' Ημάς Ανατολής, για τους μεγαλύτερους αλλά κυρίως για τις νέες γενιές»¹⁰. Και εδώ ο χώρος αναφοράς είναι ιδιαιτέρως ευρύς καθώς περιλαμβάνει «όλα τα Μικρασιάτικα τραγούδια... παραδοσιακά και πιο σύγχρονα, σμυρνέικα, πολιτικά, ποντιακά, Προποντιδάς, Καππαδοκίας, ανατολικοθρακιώτικα, ανατολικού αιγαίου»¹¹. Ιδιαίτερο, τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει η βιωματική και συναισθηματική διάσταση της μνήμης, όπως προκύπτει από το ακόλουθο απόσπασμα του ίδιου κειμένου: «Τυχεροί όσοι πρόλαβαν να ακούσουν ιστορίες, διηγήσεις αλλά κι εκείνες τις γλυκές μελωδίες της Ανατολής, τότε αργές, τότε γρήγορες, τότε μ' ένα ταψί ή ένα ντέφι, αλλά πάντα βάλαμο στην ψυχή κι ως μην ξέρουμε ακριβώς το λόγο»¹².



Εικόνα 5. Ράδιο Μικρασιάτης

¹⁰ <https://mikrasiatis.com/poioi-eimaste/>, τελευταία επίσκεψη: 3/5/2022.

¹¹ Στο ίδιο.

¹² Στο ίδιο.

Εξίσου ενδιαφέρουσα είναι και η προσπάθεια υποκατάστασης της βιωματικής μετάδοσης της μνήμης, η οποία αφορά κυρίως τις νεότερες γενιές Μικρασιατών που ίσως δεν μπόρεσαν ή δεν πρόλαβαν να έχουν τέτοιες εμπειρίες: «Αυτά τα ακούσματα και τις αγαπημένες μελωδίες της Καθ' Ημάς Ανατολής, για τους μεγαλύτερους αλλά κυρίως για τις νέες γενιές, παρουσιάζει σε συνεχές 24ωρο πρόγραμμα το ανανεωμένο διαδικτυακό μας ραδιόφωνο, το Ράδιο Μικρασιάτης»¹³.

Λαϊκός πολιτισμός, μνήμη και δόμηση ταυτοτήτων

Η αναδίφηση του περιεχομένου του ιστότοπου παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον επειδή μάς αποκαλύπτει τις απόψεις των συντελεστών του για το περιεχόμενο του λαϊκού πολιτισμού των Μικρασιατών, τόσο στη διαχρονία όσο και στη συγχρονία. Παράλληλα, η μελέτη της ανταπόκρισης των χρηστών διευρύνει την ομάδα-στόχο της έρευνάς μας και ενισχύει, πιστεύουμε, την εγκυρότητα των συμπερασμάτων της. Από την ανάλυση, λοιπόν, των σχετικών στατιστικών στοιχείων προκύπτει ότι στα αγαπημένα θέματα, σύμφωνα με τις αναζητήσεις των χρηστών, συγκαταλέγονται η κουζίνα, η μουσική και τα έθιμα, με τη μικρασιατική καταστροφή να συμπληρώνει την ομάδα των δημοφιλέστερων θεμάτων. Πιο συγκεκριμένα, οι 10 δημοφιλέστερες ιστοσελίδες τις τελευταίες 30 ημέρες πριν τη συνέντευξη με τον διαχειριστή του Δικτύου ήταν οι ακόλουθες:

«Το πρώτο κείμενο, σουτζουκάκια σμυρναίικα παραδοσιακά: Η αυθεντική συνταγή (1552 επισκέψεις). Το δεύτερο είναι η πρώτη σελίδα του Δικτύου Μικρασιάτης (882), το τρίτο είναι Μικρασιάτικες συνταγές για φαγητά και γλυκά, το τέταρτο είναι το Live Radio (306), Χάρτες Μικράς Ασίας, Μικρασιάτικα έθιμα (230), Η ομηρία και ο θάνατος του Κωσταντή από την Κάτω Παναγιά Μικράς Ασίας (141), Μικρασιατική Καταστροφή 1922 (127), Μικρασιάτικη κουζίνα (116), Οι υπεύθυνοι της Μικρασιατικής Καταστροφής (108)».

Με άλλα λόγια, τόσο οι συντελεστές του ιστότοπου όσο και οι χρήστες του θεωρούν τις συγκεκριμένες πτυχές του λαϊκού πολιτισμού βασικά συστατικά της μικρασιατικής ταυτότητας, μαζί, βεβαίως, με τη μνήμη της προσφυγιάς. Αναγνωρίζουμε δηλαδή δύο βασικά συστατικά στοιχεία της «μνημονικής κουλτούρας των Μικρασιατών», όπως αυτή διαμορφώθηκε από τον Μεσοπόλεμο μέχρι τις μέρες μας. Η οργανωμένη και συλλογική ανάμνηση πτυχών του λαϊκού πολιτισμού στους τόπους καταγωγής διαμορφώνει αναπαραστάσεις των «χαμένων» και «αλησμόνητων πατρίδων», οι οποίες αφορούν την «προσφυγιά ως απώλεια», διαδικασία που κάποτε προσλαμβάνει και μια νοσταλγική διάθεση. Οι αναφορές στη μικρασιατική καταστροφή από την άλλη, λειτουργούν ως μια εισαγωγή στη μνήμη της «προσφυγιάς ως ιστορικής πραγματικότητας», η οποία συμπεριλαμβάνει αναπαραστάσεις της εμπειρίας της προσφυγικής μετακίνησης, αλλά και της νέας εγκατάστασης (Βαρλάς, 2003, σ. 171)¹⁴. Με χωρικούς, δηλαδή, όρους η μνημονική αυτή κουλτούρα περιλαμβάνει αναφορές τόσο στο εκεί όσο και στο εδώ, ενώ η μικρασιατική καταστροφή λειτουργεί ως τομή όχι μόνο για την τοποθέτηση αυτών των αναφορών στον άξονα του χρόνου, αλλά και για τη νοηματοδότησή τους.

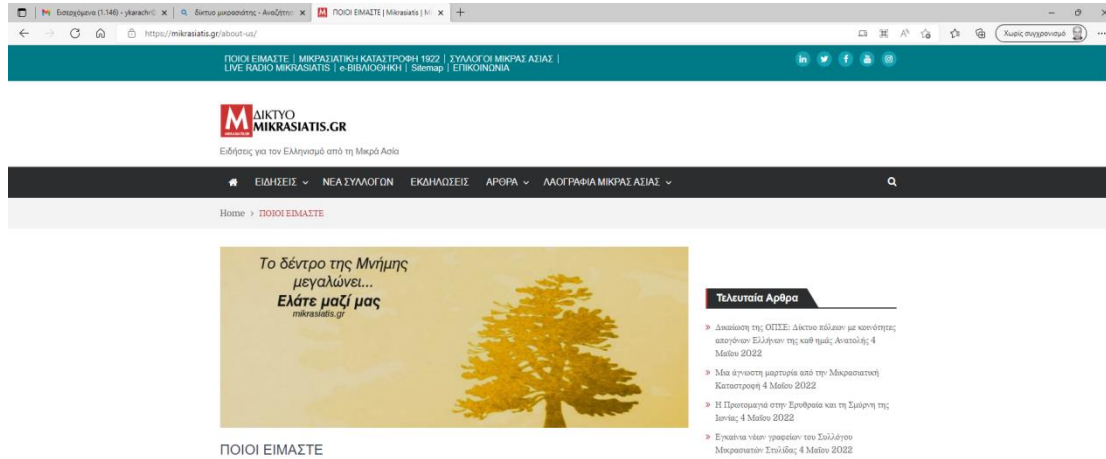
Ενδιαφέρον όμως για την επιστήμη της λαογραφίας και γενικότερα για τις σπουδές μνήμης συγκεντρώνει και η λειτουργία της μνήμης (προσωπικής-οικογενειακής, τοπικής, μικρασιατικής, προσφυγικής), καθώς και η σχέση της με τη διαδικασία δόμησης ταυτοτήτων. Σε αυτό το πλαίσιο, αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον η προτροπή των δημιουργών στην εισαγωγική σελίδα του ιστότοπου: «Το δέντρο της Μνήμης μεγαλώνει... Ελάτε μαζί μας»¹⁵. Η φράση αυτή δηλώνει ότι οι συντελεστές του ιστότοπου προσλαμβάνουν τη μικρασιατική μνήμη ως έναν ζωντανό οργανισμό, ο οποίος ζει και

¹³ Στο ίδιο.

¹⁴ Για τη διαμόρφωση μιας τραυματικής μνήμης της μικρασιατικής καταστροφής την περίοδο του Μεσοπολέμου και τη σύνδεσή της με τη διαμόρφωση της προσφυγικής ταυτότητας κατά την ίδια χρονική περίοδο, βλ. Εξερτζόγλου, 2015, σσ. 231-236· 2016.

¹⁵ <https://mikrasiatis.gr/about-us/>, τελευταία επίσκεψη: 3/5/2022.

αναπτύσσεται μέσω της ανάπτυξης της αντίστοιχης, εικονικής κοινότητας μνήμης. Η θέση αυτή δικαιολογεί την επιλογή τους, να γράψουν τη λέξη μνήμη με κεφαλαίο Μ, αποδίδοντας παράλληλα ουσιαστικό και ενεργητικό ρόλο στα μέλη της κοινότητας των χρηστών του ιστότοπου. Τέλος, η γραφιστική απόδοση του δέντρου της μνήμης εικονοποιεί και ενδυναμώνει την προαναφερθείσα προτροπή, συνδυάζοντας τον λόγο με την εικόνα (Εικόνα 6).



Εικόνα 6. Το δέντρο της Μνήμης

Οι προαναφερθείσες διαδικασίες είναι άρρηκτα συνδεδεμένες αφενός με τις πολιτικές μνήμης των σημερινών απογόνων των Μικρασιατών προσφύγων, αφετέρου με τη διαδικασία δόμησης ταυτοτήτων. Ο διαδικτυακός τόπος συνεχίζει σε μεγάλο βαθμό τις πρακτικές που είχαν ξεκινήσει οι προσφυγικοί σύλλογοι ήδη από την περίοδο του Μεσοπολέμου, αναφορικά με την ενίσχυση και διατήρηση της μικρασιατικής / προσφυγικής μνήμης¹⁶. Όμως, σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε, και σε μεγάλο βαθμό συνεχίζει να συμβαίνει εντός των μεμονωμένων συλλόγων οι περισσότεροι από τους οποίους έχουν στενή τοπική αναφορά, στο πλαίσιο του συγκεκριμένου ιστοχώρου η σχετική συζήτηση μεταφέρεται σε ένα ευρύτερο επίπεδο που περιλαμβάνει ολόκληρη τη Μικρά Ασία. Υπό αυτή την έννοια συνεχίζεται η παράδοση των δευτεροβάθμιων σωματείων -Ομοσπονδία Προσφυγικών Σωματείων Ελλάδας, Πανελλήνια Ομοσπονδία Ποντιακών Σωματείων, Πανελλήνια Ένωση Καππαδοκικών Σωματείων κ.ά.- αλλά και των προσφυγικών σωματείων μέλη των οποίων είναι όλοι οι Μικρασιάτες που εγκαταστάθηκαν σε έναν συγκεκριμένο τόπο της Ελλάδας, ανεξαρτήτως του τύπου καταγωγής τους, π.χ. Ένωση Μικρασιατών Θήβας.

Το περιεχόμενο αυτής της συζήτησης ωστόσο μετασχηματίζεται ανάλογα με τις επιταγές του νέου μέσου στο οποίο αυτή διεξάγεται, δηλαδή του Διαδικτύου. Η αρχική του σελίδα είναι σύγχρονη και δυναμική, και ανταποκρίνεται πλήρως στις απαιτήσεις ενός ενημερωτικού ιστότοπου, προσφέροντας στους χρήστες τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν την εξέλιξη της ροής των δημοσιεύσεων, αλλά και να περιηγηθούν στις θεματικές κατηγορίες που τους ενδιαφέρουν. Και βεβαίως, όλες οι δημοσιεύσεις συνδυάζουν σύντομα και εύληπτα κείμενα με τις σχετικές φωτογραφίες. Προστίθεται επίσης και νέο περιεχόμενο, π.χ. ψηφιακό ραδιόφωνο, ζωντανή μετάδοση συνεδρίων και άλλων εκδηλώσεων, διαδικτυακά σεμινάρια με ποικίλη θεματολογία, ανάλογη εκείνης του ιστότοπου, τα οποία οργανώθηκαν στην περίοδο της πανδημίας του COVID-

¹⁶ Ο Μιχάλης Βαρλάς (2003, σ. 163, 165) υποστηρίζει ότι τα πρώτα προσφυγικά σωματεία «θεράπευσαν οργανωτικές, πρακτικές ανάγκες και ανέπτυξαν μέσω των ομοσπονδιών και των συνεδρίων τους ένα διεκδικητικό λόγο για τα προβλήματα των προσφύγων... Από τα μέσα της δεκαετίας του '30 ο "φιλανθρωπικός-εκπολιτιστικός" χαρακτήρας εντείνεται, όπως και η τάση για την καλλιέργεια της μελέτης της ιστορίας και της λαογραφίας, η οποία θα συνεχιστεί και μετά τον πόλεμο». Ο Χάρης Εξερχόγλου (2015, σσ. 219, 221-227), συμπεριλαμβάνοντας στη μελέτη του και τους επιστημονικούς προσφυγικούς συλλόγους, χρονολογεί την έναρξη του ενδιαφέροντος αυτού το 1927, χρονιά ίδρυσης της Επιτροπής Ποντιακών Μελετών.

19¹⁷, και, τέλος, σχόλια χρηστών τόσο κάτω από το εκάστοτε άρθρο όσο και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης του Δικτύου Μικρασιάτης. Διευρύνεται επίσης η κοινότητα των χρηστών/αποδεκτών αυτού του περιεχομένου, η οποία περιλαμβάνει ενδιαφερόμενους χρήστες, πιθανώς αν και όχι αποκλειστικά μικρασιατικής καταγωγής, που επισκέπτονται τον ιστότοπο τόσο από την Ελλάδα, όσο και από πολλές χώρες του κόσμου, όπως φαίνεται και από τα σχετικά στατιστικά στοιχεία. Όπως μας πληροφόρησε ο διαχειριστής του Δικτύου, αναφορικά με τους τρόπους προέλευσης των χρηστών του ιστότοπου:

Και φυσικά χώρες τώρα, τις τελευταίες 28 μέρες: Ελλάδα φυσικά, Κύπρος, ΗΠΑ, Τουρκία, Γερμανία. Οι περισσότερες. Αλλά έχει και Αυστραλία, έχει και Βραζιλία, 47 βλέπω Βραζιλία, Σερβία 2, Αυστραλία 36, Αμερική 165, Καναδάς 22, Σαουδική Αραβία 2, Αίγυπτος 2, Νότια Αφρική 2, Ρωσία 15, Κίνα 50, Ινδία 5. Μπορεί να είναι, ξέρω γω, ένας Έλληνας στην, ή κάποιος Ινδός που οργανικά μπήκε και βρέθηκε να ακούσει ένα τραγούδι, ας πούμε.

Ειδικά δε για το Ράδιο Μικρασιάτης ανέφερε χαρακτηριστικά: «... έχει ακροατές απ' όλο τον κόσμο. Όταν έχεις ακροατές από τη Γη του Πυρός, από την Αργεντινή, μέσα από την Τουρκία, απ' όλες τις χώρες. Να μην πω τώρα Αμερική, Φιλανδία και λοιπά ...». Τέλος, το κοινό των διαδικτυακών σεμιναρίων προερχόταν από την Ελλάδα, την Αμερική, την Αίγυπτο, την Ολλανδία, τη Γερμανία και την Τουρκία, και, ανάλογα με το θέμα, κυμαινόταν μεταξύ 20 και 100 ατόμων.

Αλλάζει, επομένως, δραστικά η κοινότητα των αποδεκτών που παραδοσιακά ήταν τα παρόντα σε μια εκδήλωση μέλη ενός Συλλόγου, ή οι αναγνώστες ενός βιβλίου ή ενός μικρασιατικού εντύπου. Ωστόσο, οι πολλές μικρότερες τοπικότητες διατηρούνται εντός της ευρύτερης κοινότητας των μικρασιατικής καταγωγής χρηστών του ιστότοπου. Σε αυτή την κατεύθυνση συμβάλλουν τα νέα και οι δραστηριότητες συλλόγων με συγκεκριμένη τοπική αναφορά, μαζί με τις αντίστοιχες δημοσιεύσεις. Αυτή όμως είναι και η πρόθεση του δημιουργού και διαχειριστή του ιστότοπου, ο οποίος με αφορμή τη φράση «Μα δεν έχω χωριό, λέει. Είμαι από τη Νίκαια» που είχε ακούσει πριν από μερικά χρόνια, αναφέρει:

Για μένα που είμαι Μικρασιάτης, το κατάλαβα αμέσως. Μα δεν έχει χωριό να πάει. Δεν έχω χωριό να πάω. Κατάλαβες; Για μας είναι ξεκάθαρο. Είναι πατρίδες του μυαλού και της ψυχής. Αυτό είναι. Και να υπάρχει ένας σύνδεσμος για τις επόμενες γενιές για να μη λένε, ας πούμε, ότι είμαι από την Αθήνα. Να λένε ότι είμαι από την Αθήνα, αλλά η καταγωγή μου είναι από τη Σμύρνη. Η καταγωγή μου είναι από το Αϊβαλί. Είναι, απ' οπουδήποτε. Αυτό είναι όλο το μυστικό.

Από το απόσπασμα αυτό γίνεται σαφές ότι η μνήμη λειτουργεί ως μέσο δόμησης ταυτοτήτων. Ειδικά δε για τις νέες γενιές για τα μέλη των οποίων κινδυνεύει να ατονήσει ή ακόμα και να χαθεί η βιωματική της μετάδοση, στόχος είναι να λειτουργήσει το Δίκτυο Μικρασιάτης ως ένας φορέας πολιτισμικής, πλέον, μνήμης (Assmann, 2021, σσ. 57-65). Ο φορέας αυτός μάλιστα, μέσα από το περιεχόμενο και τις δράσεις του, θα ενισχύει ή ίσως σε κάποιες περιπτώσεις θα συμβάλει αποφασιστικά στη δόμηση μιας μικρασιατικής ταυτότητας. Ταυτόχρονα, όμως, το Δίκτυο θα συμβάλλει στην ενίσχυση ή και στη δόμηση μικρότερων τοπικών ταυτοτήτων εντός αυτής.

Συμπεράσματα

Η μελέτη που προηγήθηκε ανέδειξε, πιστεύουμε, τα πολλαπλά οφέλη μιας, στο μέτρο του δυνατού, μακροχρόνιας εθνογραφικής παρατήρησης του Δικτύου Μικρασιάτης αλλά και άλλων παρόμοιων ιστότοπων, τόσο για τη μελέτη της μικρασιατικής μνήμης ειδικότερα, όσο και για τη μελέτη της μνήμης στο πλαίσιο των εικονικών κοινοτήτων του Διαδικτύου γενικότερα. Έχει υποστηριχθεί ότι η ανάγκη των σύγχρονων, απεδαφικοποιημένων κοινοτήτων μεταναστών και προσφύγων για επαφή με τους τόπους καταγωγής τους οδηγεί, μέσω και της αξιοποίησης των ποικίλων δυνατοτήτων που τους προσφέρουν πλέον τα ηλεκτρονικά μέσα, στη διαμόρφωση επινοημένων πατρίδων, οι οποίες εντέλει συγκροτούν τα επικοινωνιακά τοπία των κοινοτήτων αυτών (Appadurai, 1990· 2014, σ. 63).

¹⁷ Το ενδιαφερόμενο κοινό μπορεί να παρακολουθήσει τα σεμινάρια είτε ζωντανά τη στιγμή της διεξαγωγής τους, ΕΪΤΕ στον χρόνο που επιθυμεί μέσα από το κανάλι του Δικτύου Μικρασιάτης στο Youtube.

Όμως η περίπτωση της μικρασιατικής μνήμης διαφέρει από εκείνες των προαναφερθέντων κοινοτήτων επειδή, μετά τις προσφυγικές μετακινήσεις που ακολούθησαν το τραγικό γεγονός της μικρασιατικής καταστροφής, οι τόποι καταγωγής των Μικρασιτών έπαψαν να υφίστανται ως περιβάλλοντα μνήμης (Norra, 1984-1992). Δεν θα ήταν λοιπόν υπερβολή να υποστηρίξουμε ότι η έννοια της αποεδαφικοποιημένης κοινότητας ταιριάζει ακόμα περισσότερο για να περιγράψει τις «πατρίδες του μυαλού και της ψυχής» των Μικρασιτών προσφύγων, όπως χαρακτηριστικά τις αποκάλεσε ο ιδρυτής και διαχειριστής του Δικτύου Μικρασιάτης. Κι αυτό γιατί μετά τα τραγικά γεγονότα της περιόδου 1922-1924 αυτές μόνο ως μνημονικοί τόποι (Norra, 1984-1992) μπορούσαν πλέον να υπάρξουν. Σε αυτό λοιπόν το πλαίσιο, η μελέτη του Δικτύου Μικρασιάτης αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς αποτελεί, όπως άλλωστε και άλλοι παρόμοιοι ιστότοποι μικρασιατικού ενδιαφέροντος (Εξερτζόγλου, 2015, σ. 218), μια σύγχρονη μορφή «δημόσιας κοινωνικότητας» (Αβδελά, 2015) με στόχο τη διαχείριση της μικρασιατικής και προσφυγικής μνήμης στον χώρο του Διαδικτύου.

Βιβλιογραφία

- Αβδελά, Ε. (2015). Εισαγωγή: Συλλογική δράση και παραγωγή δημόσιας κοινωνικότητας στην Ελλάδα του εικοστού αιώνα. Στο Έ.Αβδελά, Χ. Εξερτζόγλου και Χ. Λυριντζής, (επιμ.), *Μορφές δημόσιας κοινωνικότητας στην Ελλάδα του εικοστού αιώνα* (σσ. 11-38). Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Βαρλάς, Μ. (2003). Η διαμόρφωση της προσφυγικής μνήμης. Στο Γ. Τζεδόπουλος (επιμ.), *Πέρα από την Καταστροφή: Μικρασιάτες πρόσφυγες στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου* (σσ. 148-174). Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού.
- Γκασούκα, Μ., & Φουλίδη, Ξ. (2017). *Όψεις εθνογραφικής έρευνας στις λαογραφικές σπουδές. Φεμινιστική εθνογραφία-Διαδικτυακή εθνογραφία*. Εκδόσεις Παπαζήση.
- Εξερτζόγλου, Χ. (2015). Προσφυγική μνήμη και δημόσια κοινωνικότητα στον Μεσοπόλεμο. Στο Έ.Αβδελά, Χ. Εξερτζόγλου και Χ. Λυριντζής, (επιμ.), *Μορφές δημόσιας κοινωνικότητας στην Ελλάδα του εικοστού αιώνα* (σσ. 217-236). Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Καπανιάρης, Α. (2017). *Ψηφιακή λαογραφία και εκπαίδευση. Εμπλουτισμένα μέσα και καινοτόμες προσεγγίσεις στη διδακτική του λαϊκού πολιτισμού*. Ήρα Εκδοτική.
- Κασσαβέτη, Ο. Ε. (2018). Όψεις μιας αναπάντεχης εθνογραφικότητας στο ελληνικό Διαδίκτυο: Το YouTube ως ένα ψηφιακό οπτικό μουσείο. Στο Μ. Σπυριδάκης, Η. Κουτσούκου και Α. Μαρινοπούλου, (επιμ.), *Κοινωνία του κυβερνοχώρου* (σσ. 443-464). Εκδόσεις Σιδέρης.
- Κατσάπης, Κ. (2018). Χαρτογραφώντας τον ρομαντισμό για τα Eighties: Τόποι νοσταλγίας και συγκρότηση μνήμης στο Διαδίκτυο με αφορμή τις παιδικές τηλεοπτικές εκπομπές της δεκαετίας του ογδόντα. Στο Μ. Σπυριδάκης, Η. Κουτσούκου και Α. Μαρινοπούλου (επιμ.), *Κοινωνία του κυβερνοχώρου* (σσ. 365-399). Εκδόσεις Σιδέρης.
- Παπαηλία, Π., & Πετρίδης, Π. (2015). *Ψηφιακή εθνογραφία*. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. Ανακτήθηκε από <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/6117>
- Τερζοπούλου, Μ. (1983). Η ποντιακή λαογραφία μέχρι σήμερα και τα προβλήματά της. *Αρχείον Πόντου*, 38, σσ. 773-780.
- Φουλίδη, Ξ. (2015). *Νέοι ορίζοντες στις ελληνικές λαογραφικές σπουδές. Το Διαδίκτυο ως πεδίο παραγωγής, διάδοσης και εκπαιδευτικής αξιοποίησης του λαϊκού πολιτισμού*. Διδακτορική Διατριβή. Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών. Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού. Ανακτήθηκε από <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/35927>
- Appadurai, A. (1990). Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy. *Theory, Culture & Society*, 7(2-3), σσ. 295-310.
- Appadurai, A. (2014). *Νεωτερικότητα χωρίς σύνορα. Πολιτισμικές διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης*, μετάφρ. Αθανασίου Κ. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.

- Assmann, J. (2010). Globalization, Universalism and the Erosion of Cultural Memory. In A. Assmann & S. Conrad (Eds.), *Memory in a Global Age: Discourses, Practices and Trajectories* (σσ. 121-137). Palgrave Macmillan.
- Assmann, J. (2021). *Η πολιτισμική μνήμη. Γραφή, ανάμνηση και πολιτισμική μνήμη στους πρώιμους ανώτερους πολιτισμούς, μετάφρ. Παναγιωτόπουλος Διαμαντής. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.*
- Blank, T. (2012) (Ed.). *Folk Culture in the Digital Age. The Emergent Dynamics of Human Interaction.* Utah State University Press.
- Coleman, G. (2010). Ethnographic Approaches to Digital Media. *Annual Review of Anthropology*, 39, σσ. 487-505.
- Exertzoglou, H. (2016). Children of Memory: Narratives of the Asia Minor Catastrophe and the Making of Refugee Identity in Interwar Greece. *Journal of Modern Greek Studies*, 34 (2), σσ. 343-366.
- Horst, H. A., & Miller, D. (2012). *Digital Anthropology.* Berg.
- Kaschuba, W. (2004). *Die Überwindung der Distanz. Zeit und Raum in der europäischen Moderne.* Fischer Taschenbuch Verlag.
- Norra, P. (1984-1992) (dir.). *Les lieux de mémoire.* Gallimard.
- Pink, S., Horst, H., Postill, J., Hjorth, L., Lewis, T., & Tacchi, J. (2016). *Digital ethnography. Principles and practices.* Sage Publications.
- Tolbert, J., & Johnson, E. (2019). Digital folkloristics: text, ethnography, and interdisciplinarity. *Western Folklore*, 78(4), σσ. 327-356.